

УДК 657.6

Методичне забезпечення аудиту як інструмент боротьби із шахрайством у кредитних спілках

Олексій Дмитрович Круподер,
викладач кафедри обліку, аналізу та аудиту
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Описуються особливості діяльності кредитних спілок, які визначають специфіку аудиту. Досліджено методичне забезпечення аудиту кредитних спілок і внесення пропозиції щодо його вдосконалення з метою підвищення ефективності аудиторських перевірок і виявлення шахрайства.

Ключові слова: кредитна спілка, аудит, методика, шахрайство.

Постановка проблеми. Серед інших небанківських фінансових установ кредитні спілки посідають особливе місце. Як доводить світовий досвід, у ринкових умовах вони виконують специфічне соціально-економічне завдання, пов'язане із забезпеченням своїх членів необхідними послугами, на засадах неприбутковості. Вітчизняна практика свідчить, що основними користувачами фінансових послуг таких кредитних установ є найбільш соціально незахищені

верстви населення, доступ яких до ресурсів інших фінансових посередників обмежений із різних причин. Особлива соціальна роль кредитної кооперації посилила і без того негативні наслідки фінансової кризи, яка боляче вдарила по всьому ринку фінансових послуг. Це підтверджується даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок

Показники діяльності кредитних спілок	2007	2008	2009	2010	2011	Дев'ять місяців 2012	Темпи приросту, %				
							2008 / 2007	2009 / 2008	2010 / 2009	2011 / 2010	9 міс. 2012 / 2011
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець періоду)	800	829	755	659	613	614	3,6	-8,9	-12,7	-7,0	0,2
Кількість членів КС (тис. осіб)	2 391,6	2 669,4	2 190,3	1 570,3	1 062,4	1 150,9	11,6	-17,9	-28,3	-32,3	8,3
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках на кінець періоду (тис. осіб)	245,3	164,0	117,0	78,9	48,0	45,1	-33,1	-28,7	-32,6	-39,2	-6,0
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори (тис. осіб)	561,5	578,1	423,6	343,0	249,3	271,9	3,0	-26,7	-19,0	-27,3	9,1
Загальні активи (млн грн)	5 261,0	6 064,9	4 218,0	3 432,2	2 386,5	2 730,2	15,3	-30,5	-18,6	-30,5	14,4
Кредити, надані членам КС (залишок на кінець періоду) (млн грн)	4 512,3	5 572,8	3 909,1	3 349,5	2 237,4	2 581,9	23,5	-29,9	-14,3	-33,2	15,4
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду) (млн грн)	3 451,3	3 951,1	2 959,3	1 945,0	1 185,5	1 285,6	14,5	-25,1	-34,3	-39,0	8,4
Капітал (млн грн)	1 552,0	1 714,0	765,8	1 117,3	942,9	1 171,6	10,4	-55,3	45,9	-15,6	24,3

Примітка. Складено за даними Нацкомфінпослуг [1].

Аналіз динаміки основних показників діяльності кредитних спілок чітко відображає різкий спад у 2009–2010 рр. і певну стабілізацію показників у 2011–2012 рр.

Але такі негативні наслідки зумовлені не тільки об'єктивними причинами. Під час фінансової кризи стало очевидним, що типовими порушеннями в діяльності кредитних спілок були шахрайство з вкладами громадян, несвоєчасність виплат дивідендів, неповернення депозитних вкладів і привласнення коштів службовими особами кредитних спілок.

Можливість вчинення шахрайських дій стала наслідком недосконалості законів та недосконалої організації фінансової системи, складності і багатоступеневості фінансово-економічних зв'язків, некомпетентності, юридичної непоінформованості, недбалос-

ті, безвідповідальності, а також недоречної довірливості керівників підприємств і приватних осіб.

Обов'язкове підтвердження достовірності та повноти річної фінансової звітності кредитних спілок визначено Законом України «Про аудиторську діяльність» [2]. Таким чином, аудит як форма незалежного фінансово-економічного контролю себе не виправдав. На нашу думку, однією з причин стала відсутність відповідного методичного забезпечення аудиторської діяльності.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання становлення і розвитку аудиту розглянуто в наукових працях вітчизняних учених: М. Білухи, В. Боднар, Ф. Бутинця, Г. Давидова, Н. Дороша, Н. Малюги, О. Петрик, О. Редька, В. Рудницького, В. Сопка та інших і у працях закордонних фахівців: С. Бичкової,

Я. Соколова, А. Шеремети, Р. Адамса, А. Аренса, Дж. Лоббека, Дж. К. Робертсона та інших авторів. Проте більшість науковців під час розгляду методики аудиту не враховують усіх її складових і специфіки діяльності підприємств, установ та організацій. Отже, аналіз наукових праць за проблемою свідчить, що окремі питання методологічного та теоретичного характеру недостатньо досліджені.

У зв'язку з цим **метою** написання статті є дослідження методичного забезпечення аудиту кредитних спілок та внесення пропозиції щодо його вдосконалення з метою підвищення ефективності аудиторських перевірок і виявлення шахрайства.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. У рішеннях ЄС та інших міжнародних організацій постійно посилюються вимоги до аудиторів щодо виявлення шахрайства при перевірці фінансової звітності. Ці вимоги знаходять своє відображення у вітчизняному законодавстві й інших нормативно-правових актах.

Однак питання методичного забезпечення діяльності аудитора щодо виявлення шахрайства залишається поза увагою вчених і практиків. Натомість існують різні дослідження з питань економіко-правового аналізу та можливостей його застосування правоохоронними органами.

Аудитор у своєму висновку стосовно виявлених фактів шахрайства зобов'язаний викласти юридичну характеристику шахрайства в аспекті виявлених викривлень фінансової звітності без його правової класифікації як злочину, адміністративного порушення та інші питання офіційної кваліфікації шахрайства належить до компетенції замовника аудиту, користувачів фінансової звітності, правоохоронних органів та суду [3, с. 29].

У Міжнародному стандарті аудиту (далі – МСА) 250 «Розгляд законодавчих та нормативних актів при аудиті фінансової звітності» зазначено: «Аудитор несе відповідальність за отримання достатньої впевненості в тому, що фінансова звітність у цілому не містить

суттєвого викривлення внаслідок шахрайства або помилки. Під час проведення аудиту фінансової звітності аудитор враховує застосовану законодавчу та нормативну бази» [4].

У Кримінальному кодексі України [5] шахрайство персоналу підпадає під ознаки статті 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем». Цей склад злочину передбачає, що привласнення чи розтрата стосується чужого майна, яке було ввірено винуватому чи перебувало в його віданні.

В. Головач розглядає конкретні методи економіко-правового аналізу та їх можливості стосовно виявлення шахрайства.

Метод стереотипів орієнтований на виявлення змін економічних показників, зумовлених конкретними способами вчинення правопорушення. Стереотипна поведінка, що характеризує певне правопорушення, містить у своїй основі аналогічний зв'язок між змінами кількох показників.

Метод сполучених порівнянь застосовується для конструювання блоків сполучених пар економічних показників шляхом розрахунку динамічних рядів їхнього приросту за кілька звітних періодів і побудови відповідних графіків взаємозалежних змін динамічних рядів або пошуку можливо сполучених показників, динаміка змін яких не існуватиме за нормальних умов.

Метод спеціальних розрахункових показників покликаний виявляти певні зміни економічних показників у звичайних умовах господарської діяльності.

Метод коригувальних показників використовується для порівняння наявних у звітності або знайдених економічних показників із факторами навколишнього середовища, в якому функціонує підприємство [3, с. 36].

Заслужують на увагу дослідження В. С. Мохняк і Л. М. Полякової. Науковці визначили основні елементи методики аудиту діяльності кредитних спілок (табл. 2).

Таблиця 2

Основні елементи методики аудиту діяльності кредитних спілок

Етапи перевірки	Джерела аудиторських доказів	Процедури аудиту
1. Визначення правових основ функціонування кредитної спілки	Статут, установчий договір, Закон України «Про кредитні спілки»	Нормативно-правові та документальні процедури
2. Встановлення правильності формування пайового капіталу в частині: - обов'язкового пайового внеску; - вступного внеску	Статут, установчий договір, баланс, звіт про власний капітал, витяги з банківського рахунку, прибуткові касові ордери, поштові квитанції	Документальні та аналітично-розрахункові процедури
3. Оцінка розрахунків за виданими кредитами членам кредитної спілки: - перевірка законності видання кредитів; - перевірка повноти видання кредитів	Кредитний договір, договір про заставу, підтверджувальні документи на право власності клієнтів на об'єкт застави	Нормативно-правова процедура
	Видаткові касові ордери, витяги з банківських рахунків	Документальні та аналітично-розрахункові процедури
4. Оцінка строків і сум погашення кредитів	Кредитний договір, витяги з банківських рахунків, прибуткові касові ордери, поштові квитанції	Документальні та аналітично-розрахункові процедури
5. Встановлення правильності обліку грошових коштів, зокрема: - за касовими операціями - за операціями на рахунках у банках	Касові ордери, журнал реєстрації касових ордерів, касова книга, баланс	Документальні й аналітично-розрахункові процедури
	Витяги банку, платіжні доручення, баланс	
6. Оцінка правильності обліку довгострокових активів, зокрема:	Наказ про облікову політику	Нормативно-правові та документальні процедури

Етапи перевірки	Джерела аудиторських доказів	Процедури аудиту
обліку основних засобів: - надходження основних засобів	Первинні документи з обліку основних засобів: акти приймання-передавання, накладні, акти введення в експлуатацію; Головна книга за рахунками 10, 11, 15, 372, 42, 63, 68; фінансова звітність: баланс, примітки до фінансової звітності	Органолептичні процедури (інвентаризація, експертиза тощо), документальні й аналітично-розрахункові процедури
- нарахування амортизації основних засобів	Розрахунок амортизації основних засобів; Головна книга за рахунками 12, 91, 92, 94; фінансова звітність: баланс, звіт про фінансові результати, примітки до фінансової звітності	
- вибуття основних засобів	Первинні документи з обліку вибуття основних засобів: акти списання, накладні, довідки бухгалтерії; Головна книга за рахунками 10, 11, 13, 36, 37; фінансова звітність: баланс, звіт про фінансові результати, примітки до фінансової звітності	
- ремонт основних засобів	Первинні документи з обліку ремонтів основних засобів: акти виконаних робіт (наданих послуг), акти списання матеріалів, палива; Головна книга за рахунками 10, 11, 15, 63, 68; фінансова звітність: баланс, звіт про фінансові результати, примітки до фінансової звітності	
обліку нематеріальних активів: - надходження нематеріальних активів	Первинні документи з обліку надходження нематеріальних активів: акти приймання-передавання, накладні, акти введення в експлуатацію; Головна книга за рахунками 12, 15, 372, 63, 68; фінансова звітність: баланс, примітки до фінансової звітності	
- нарахування зносу нематеріальних активів	Розрахунок зносу нематеріальних активів; Головна книга за рахунками 13, 91, 92, 94; фінансова звітність: баланс, звіт про фінансові результати, примітки до фінансової звітності	
- вибуття нематеріальних активів	Первинні документи: акти списання, накладні, довідки бухгалтерії; Головна книга по рахунках 12, 13, 13, 36, 37; фінансова звітність: баланс, звіт про фінансові результати, примітки до фінансової звітності	
7. Визначення правильності обліку персоналу та оплати праці, зокрема: - обліку персоналу - обліку заробітної плати	Первинні документи з обліку персоналу: заява на зарахування, наказ про зарахування, наказ про преміювання. Штатний розпис, розрахунково-платіжні відомості, касові ордери, витяги з банківських рахунків	Документальні й аналітично-розрахункові процедури
8. Оцінка правильності визначення фінансових результатів, а саме: визначення витрат і доходів кредитної спілки; перевірка правильності визначення та використання прибутку	Головна книга за рахунками класу 7; фінансова звітність: звіт про фінансові результати Головна книга за рахунками класів 8 та 9; фінансова звітність: звіт про фінансові результати. Головна книга за рахунком 44; фінансова звітність: баланс, звіт про власний капітал	Документальні й аналітично-розрахункові процедури, зустрічна перевірка
9. Дослідження фінансової звітності кредитної спілки, перевірка правильності складання, дотримання термінів подання	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність 2, НП(с)БО 1, П(с)БО 2, П(с)БО 3, П(с)БО 4, П(с)БО 5, Податковий кодекс тощо	Документальні й аналітично-розрахункові процедури, нормативно-правова перевірка

Джерело. [6].

Аудиторська палата України в рамках співробітництва між Україною і Федеративною Республікою Німеччина, за підтримки Німеччини в особі Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини, Німецького товариства міжнародного співробітництва, Центру міжнародної міграції та розвитку, Німецької кооперативної асоціації Райффайзен спільного проекту «Реформування фінансової діяльності в сільській місцевості» розробила Методичні рекомендації для проведення аудиту фінансової звітності кредитних спілок України відповідно до МСА (далі – методичні рекомендації) [6].

Відповідно до загальних положень метою вищезгаданих рекомендацій є інтеграція наведеної методики аудиту фінансової звітності кредитних спілок до аудиторської практики України. Проведення аудиту за цими рекомендаціями включає аудит правових основ діяльності кредитної спілки, аудит системи управління кредитною спілкою, аудит діяльності кредитної спілки з надання фінансових послуг, аудит організації, ведення бухгалтерського обліку та скла-

дання фінансової звітності кредитної спілки і завершується звітом незалежного аудитора про результати перевірки, а також аналізом економічного стану кредитної спілки.

Для досягнення поставленої мети у методичних рекомендаціях подано опис стандартного процесу аудиту, підкреслено необхідність розуміння суб'єкта господарювання і його середовища, наведено методику визначення аудиторського ризику та рівня суттєвості, визначено особливості аудиту органів управління кредитною спілкою, кредитного і депозитного портфелів, складання аудиторського звіту та підготовки аудиторської документації.

Щодо, власне, аудиту фінансової звітності, то в цьому аспекті методичні рекомендації дещо обмежені. У розділі «Аудит фінансової звітності» визначено мету аудиту, приділено увагу розробленню стратегії аудиту фінансової звітності, процедурам аудиту та отриманню аудиторських доказів, але відсутні рекомендації щодо порядку проведення аудиту фінансової звітності, визначеної Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [7], і річних

звітних даних, визначених Порядком складання і подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками [8] з урахуванням особливостей концептуальної основи.

Тому цей розділ методичних рекомендацій пропонуємо доповнити визначенням нормативних вимог щодо проведення незалежного аудиту (як обов'язкового, так й ініціативного), визначенням нормативного забезпечення фінансової інформації кредитної спілки, розподілом критеріїв річної фінансової звітності та річних звітних даних кредитних спілок за об'єктами обліку з урахуванням залежності вибору методів і прийомів отримання аудиторських доказів від об'єктів обліку, схемою тестування вибіркової сукупності даних кредитної спілки.

Висновки. Специфіка діяльності кредитних спілок у нашій державі вимагає від аудитора особливої уваги в ході проведення аудиторської перевірки. Для складання об'єктивного аудиторського висновку потрібне якісне методичне забезпечення, яке б урахувало особливості створення і функціонування кредитних спілок, а також можливі напрями шахрайських дій з боку вищого управлінського персоналу. Попри деякі напрацювання вітчизняних науковців, питання вдосконалення методичного забезпечення аудиторської діяльності при проведенні аудиту кредитних кооперативів вимагає подальших наукових досліджень. Прийняті методичні рекомендації потребують доопрацювання, а внесені пропозиції можуть бути враховані при їх зміні або доповненні.

Список використаних джерел

1. Основні показники діяльності кредитних установ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/733.html>.
2. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 14.09.2006 р., № 140-V (із змінами і доповненнями).
3. Головач В. Виявлення аудитором шахрайства та інших викривлень фінансової звітності методами економіко-правового аналізу / В. Головач // Бухгалтерський облік і аудит. – 2012. – № 5. – С. 28–39.
4. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2010 року, частини 1, 2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apu.com.ua/msa>.
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р., № 2341-III (із змінами і доповненнями).
6. Мохняк В. С. Методика аудиту діяльності кредитних спілок в Україні [Електронний ресурс] / В. С. Мохняк, Л. М. Полякова. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/menegment/2012_722/31.pdf.
7. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р., № 996-XIV (із змінами і доповненнями).
8. Порядок складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками : затверджено розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25.12.2003 р., № 177 (із змінами і доповненнями).

Summary. The features of credit unions to determine the specificity of the audit. Investigated methodological support auditing of credit unions and making suggestions for improvement to increase efficiency audits and fraud detection.

Keywords: credit union, audit, method, fraud.